

Исидора Г. БЈЕЛАКОВИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 10. 2022.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ЛЕКСИЧКИ ДИНАМИЗАМ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ ЈЕЗИЦИМА 18. И 19. ВЕКА

Познато је да су крај 18. и прва половина 19. века у српском културном простору обележени израженим друштвеним и цивилизацијским напретком, нарочито у оним областима у којима се осећао снажан утицај западноевропске културе. Наведени напредак рефлектовао се, сасвим очекивано, и на лексикон српских књижевних језика, у оквиру којег долази до интензивног богаћења и попуњавања немалог броја ономасиолошких празнина, пре свега у науци, публицистици и администрацији. Будући да овај процес није био институционализован, те да је имао карактер несистематског и индивидуалног, неологизацију прати готово паралелно потискивање из система јер поједини неологизми остају на нивоу индивидуализама или хапакса те временом бивају замењени другим формама. Имајући наведено у виду, у овом се раду даје осврт на најчешће иновативне поступке у лексикону српских књижевних језика 18. и 19. века (калкирање, позајмљивање, творбу, семантичку деривацију). Посебна пажња посвећена је утицају културно доминантних језика тог доба – немачког, латинског и руског, као и степену стабилности понуђених решења у потоњим временима, како би се уочили основни правци лексичког динамизма међу неологизмима у српским књижевним језицима 18. и 19. века.

Кључне речи: лексички динамизам, иновација, архаизација, српски књижевни језик, 19. век.

1. Иновација и архаизација као основни токови лексичког динамизма

1. Како би се лексички динамизам у једној од етапа развоја неког језика сагледао на објективан и научно аргументован начин, неопходно је поћи од прецизно дефинисаних теоријских и методолошких поставки – у овом случају од појмова лексичке иновације и архаизације.

* isidora.bjelakovic@gmail.com

1.1. Под *иновативним процесима* у лексичком систему једног језика или под лексичком неологизацијом у овом раду подразумеваће се не само увођење лексичких јединица у систем него и ширење семантичког потенцијала постојећих лексема (в. БЕС 1998: 540; Шипка 1998: 69). Разлози за богаћење лексикона новим лексичким јединицама везују се за различите факторе и подразумевају (1) потребу за попуњавањем ономасиолошких празнина или тзв. лакуна, тј. потребу за номинацијом новог ентитета, до тада непознатог, али и (2) друге околности – попут стила, језичке економије, потребе за унификацијом система и сл., у оквиру којих „постојећа реалија” почиње да се именује другом лексемом (БЕС 1998: 540; Драгићевић 2018а: 216–247; Шипка 1998: 69). Као што је речено, у овом се раду под лексичком неологизацијом подразумева и тзв. *семантичка деривација* (в. нпр. у Зализњак 2001; Драгићевић 2018б) – ширење семантичког потенцијала лексема које егзистирају у датом систему, настало као последица семантичког калкирања или унутарјезичких механизма (полисемије и сл.) (в. нпр. Шипка 1998: 69).

1.2. Са друге стране, језички динамизам подразумева и лексичку *архаизацију* – процес застаревања појединих лексема, које су „припадале неком прошлом раздобљу” (Радовић Тешић 1982: 257; подвукa И. Б.), а које добијају статус застареле будући да више не представљају део активног лексичког система, повлаче се на периферију, у пасивни домен, при чему је њихова семантичка вредност у мањем или већем степену позната говорницима датог језика (Симеон 1969: 104; БЕС 1998: 540), што је условљено и дијатопијски, и дијафазиски, и дијастратијски.¹

Иако многе застареле лексеме живе у активног лексикону неког језика у оквиру одређених устаљених спојева и фразеологизама,² или се њихово активирање везује за стилски маркиране ситуације (Радовић Тешић 1982: 261), по степену застарелости оне се деле на две категорије: 1. лексеме чије је значење непознато већини говорника датог језика (/жиропађа/ – ’доба кад опада жир; место, предео са жирородном шумом’; /муфли/ – ’финансијски пропао човек’; /чпрња/ – ’ствар без вредности, ситница’ и сл.), и 2. лексеме које су познате говорницима једног језика, али се не налазе у њиховим активним идиолектима, него у пасивном лексикону, из којег се активирају само у одређеним, пре свега стилски маркираним случајевима (нпр. авлија, ађустирати се, алватан, мундир, мустаћи и др.) (БЕС 1998: 540).³

Познато је и да се, с обзиром на *узрок за застаревање*, застареле лексеме деле на: (1) историзме (настале као последица ономасиолошких фактора – нестанка ентитета или појма на који су се односили, углавном без еквивалентних синонима у савременом језику) и (2) архаизме (којима се именују реалије из савременог окружења, али искључене из активне језичке употребе

¹ Наведене термине преузимамо у следећој вредности: „... (ii) diatopic dimension (diatopia): variation across space; (iii) diastratic dimension (diastatia): variation across socio-economic classes and social groups; (iv) diaphasic dimension (diaphasia): variation across situations” (Беруто 2010: 227).

² На пример, у споју *Попити/појести нешто наше срца* лексема /срце/ у значењу ’стомак’ представља архаизам. Наведене форме у литератури се понекад посматрају као фразеолошки архаизми (в. Радовић Тешић 1982: 259).

³ Примери су преузети из *Речника архаизама* Симе Ђирковића (РА 2006).

другом синонимном лексичком јединицом) (Радовић Тешић 1982: 259; БЕС 1998: 540; Шипка 1998: 68–69).

Иако не уноси измену у теоријску поставку овог истраживања, треба скренути пажњу и на то да се у новијој литератури срећу и тумачења према којима историзме не треба посматрати као застареле лексеме: „Riječi koje postaju historizmi *ne zastarijevaju*, nego se poslije mentalnoga procesuiranja promjene u izvanjezičnoj zbilji (nestanak 'stvari') vrši prilagodba, restrikcija postojećega značenja, odnosno semantička promjena kojom se sužuje postojeće i nastaje 'novo' značenje s ograničenjem 'nekoć' ili 'u razdoblju od... do' (ograničenje ne mora biti eksplicitno u rječničkim definicijama značenja)” (Капетановић 2005: 156). Исти став заступа и Р. Стијовић: „...историзми нису застареле речи него речи које означавају застареле појмове и стога су неизоставни део лексичког корпуса речника савременог језика” (2014: 406). Понекад се они могу активирати у савременом језику у новој семантичкој вредности (нпр. буздован → 'интелектуално ограничен човек') (в. Капетановић 2005: 161) или – уз стилематичну функцију, пре свега у књижевноуметничким текстовима – могу наставити да денотирају ентитет који је нестао из појмовног система савременог језика, носећи са собом посебан „језички колорит” и изразиту експресивност. У том смислу, поједини лингвисти говоре о *актуелним и неактуелним историзмима*, дакле о оним који су у потпуности напустили систем након губљења ентитета који су денотирали и о оним који се повремено активирају у појединим текстовима, носећи са собом изразито стилско лавирање (в. Борисова 2012: 31). Кореспондентна функција везује се и за лексичке архаизме, који се деле на неколико категорија:

- (1) лексички архаизми у ужем смислу (лексеме које су се као јединице у целини потиснуле на периферију),
- (2) лексичко-деривациони (или творбени) архаизми (који се од кореспондентних активних јединица разликују само на плану творбеног форманта, нпр. издаваатељ: издавач),
- (3) лексичко-фонетски архаизми (од савремених варијаната разликују се само у погледу појединачне фонеме: нпр. комендант: командант и сл.),
- (4) семантички архаизми – лексеме активног лексичког фонда код којих је дошло до застаревања једног значења, често насталог као последица ширења или сужавања полисемантичне структуре дате форме (нпр. муж – 'одрасла особа мушког пола, мушкарац' и 'супруг' (в. Радовић Тешић 1982: 259; БЕС 1998: 540).

2. Епоха 18. и 19. века

2. Последње деценије 18. и прва половина 19. века у српском културном простору обележени су, познато је, израженим друштвеним и цивилизацијским напретком, нарочито у оним областима у којима се осећао снажан утицај западноевропске културе. Као последица одвајања школског и законодавног система од цркве, те опште секуларизације културе, појаве нових жан-

рова и експанзије штампане књиге, а под окриљем просветитељске тежње ка општој интелектуализацији, модернизацији и европеизацији друштва, ка интеркултуралности и демократизацији науке и културе, продукција текстова најразличитијих жанрова (често преводних) постаје толико изражена да се о овој епоси говори као о колевци модерне српске науке, публицистике, администрације, па и лепе књижевности (в. Павић 1983; 1985; 1991; Живковић 1994; Стефановић 2009: 179–181; 2010а: 8–13; 2010б: 198–200; 2016; Иванић 2018: 140). Наведени пораст у објављивању штампаних издања рефлектовао се, сасвим очекивано, и на лексикон српских књижевних језика овог периода узрокујући његово интензивно богаћење и попуњавања немалог броја ономасиолошких празнина како у науци, администрацији и публицистици тако и у књижевноуметничким текстовима, у којима се отварају нове лакуне – слободан простор за лексеме апстрактног значења. Поред тога, као одраз интензивнијих контаката српског и других народа, њихових култура, па и цивилизација (пре свега западноевропске), 18. и 19. век доноси и низ нових лексема – у домену материјалне културе, у лексичком пољу друштвених односа, војног система и сл. Коначно, својеврстан друштвени елитизам утицао је на активирање и интензивирање у употреби бројних ненародних неологизама, доминантно из немачког и рускословенског/руског језика, чиме се свесно желело указати на виши социјални статус говорника. Истовремено са богаћењем лексикона новим лексичким јединицама текао је и процес семантичке деривације постојеће лексичке грађе, под утицајем страних језика или независно од њих.

Будући да се изразита и оригинална неологизација у српским *књижевноуметничким* текстовима везује пре свега за епоху романтизма, те да су представници класицизма и сентиментализма робовали утицају руског или рускословенског језика, овом приликом пажња ће бити усмерена искључиво на *научне, уџбеничке, административне и публицистичке* текстове од краја 18. до седме деценије 19. века, у којима су процеси неологизације – слободно се може рећи – доживљавали своју кулминацију.

3. Лексички динамизам српског 18. и прве половине 19. века

3.1. Иновација. Ранија истраживања најчешћих иновативних поступака у лексикону српских књижевних језика 18. и 19. века невуковске оријентације указују на присуство следећих механизма: позајмљивање, калкирање, творбу, семантичку деривацију.

3.1.1. Иако је пуризам у предстандардном периоду развоја српског књижевног језика био далеко израженији него данас (пре свега према интернационализима и германизима), немали део иновативног сегмента лексикона у овом су периоду чиниле управо позајмљенице, међу којима су на првом месту:

- (1) интернационализми (ентузијазам, енергија, информација, ситуација, резиденција, процедура, пензија, капетан, министар/министар и др.);

- (2) германизми (у називима за друштвено уређење и занимања: ерцхерцог – 'надвојвода'; курфирст – 'кнез са правом избора цара'; буххалтер – 'књиговођа'; векслер – 'мењач новца; банкар'; лебцелдер; фрајла; у називима за војну терминологију: вахтмајстер – 'наредник'; ритмајстер – 'коњички капетан'; штаб; фрајкор; панцир; у називима за материјалну културу: ајншлаг – 'средство за дезинфекцију буради'; бирцхауз/бирцауз/вирцхауз, ринфлајш, луфтбаллон, нокшир, шраф, шприц, шпил, шпинодла и др.);
- (3) хунгаризми (пре свега у домену материјалне културе и друштвених односа: ардов – 'велико буре, бачва'; шајтов – 'славина; завртањ'; армицар/вамош – 'цариник'; атар; и др.);
- (4) грецизми и латинизми (архијатер – 'лични лекар'; асесор – 'судски помоћник'; аптека; хидраулик; аренда; и др.);

а потом и:

- (5) италијанизми и галицизми (непосредни или преко другог језика: амбрел, арија, лотерија и др.),
- (6) хиспанизми (пагат – 'кромпир'),
- (7) англицизми (пудинг, лорд) и др.⁴

У овом контексту свакако се треба осврнути и на славенизме (нпр. возбужденије, отечество, воображеније, звјездовједец, сочинитељ и сл.), посебан лексички слој (у извесној мери наслеђен из средњовековне писмености, али активираан и обogaћен под јаким утицајем рускословенског и руског језика) чије ће присуство у лексикону српских књижевних језика 18. и 19. века традиционалне оријентације бити кључна диференцијација у односу на вуковски језички модел и његову лексику.

3.1.2. Упркос немалом броју позајмљеница, епоха о којој говоримо у лексичком смислу обележена је, пре свега, појавом изузетно великог броја правих и делимичних калкова и твореница:

- а. калкови: носорог (← нем. Nashorn), водени коњ (← лат. Hippopotamus), нилкоњ (← нем. Nilpferd), пантерскот ('леопард'; од нем. Pantherthier), морски медвед ('фока'; ← нем. Seebär), морска свиња ('делфин'; ← Meerschwein), Животињски круг ('Зодијак'; ← грч. ζῳδιακὸς κύκλος, нем. Tierkreis), дванајстопрсно црево (← нем. Zwölffingerdarm), слепо црево (← нем. Blinddarm), псећий зубъ ('очњак'; ← нем. Eckzahn; лат. dentes canini), ходник чувења ('ушни канал'; ← нем. Gehörgang; лат. meatus acusticus), мајмунски лебац ('баобаб'; ← нем. Affenbrotbaum)⁵ и др.;
- б. творенице: звездарница ('опсерваторијум'), колотрк ('ротација'), умрљ ('мрља, флека'), изванпутица ('дигресија'), мужежена ('хермафродит'), женара ('харем') и др.

⁴ Пример су преузети из Михајловић (1972; 1974).

⁵ Понекад је немогуће утврдити да ли је реч о калку или посрбици, нпр.: полуданак, полуданик, подневница (lat. meridianus; рус. полуденник).

И калкови и творенице представљали су директан одраз пуристичких схватања оновремених интелектуалаца, чиме се желела обезбедити лакша проходност у новом, непознатом научном/уџбеничком или новинском тексту.

3.1.3. У лексикону 18. и 19. века присутна је и семантичка деривација којој су у основи или полисемија или семантичко позајмљивање / семантичка мотивација, при чему је понекад веома тешко расудити о којем је процесу реч: нпр. ленштина⁶ (← нем. Faulthier); достојинство (‘степен у математици’; ← лат. dignitas); разлика (‘резултат рачунске операције одузимања’ ← лат. *differentia*;) и сл.⁷

3.1.4. Поред тога, ранија истраживања процеса неологизације лексикона 18. и 19. века указују на висок степен синонимије, чак и у номенклатури једног аутора, што се тада више посматрало као предност јер се читаоцима пружала могућност одабира, али и јасније слике о новом ентитету (в. Милановић 2013: 220–226; 230). Добру илустрацију за ову појаву даје лексички низ решења које је Јоаким Вујић у свом *Јестествословију* (1809) понудио за лексему /кромпир/. Он, наиме, употребљава неколико калкова: *земна јабука* (← нем. Erdapfel ← франц. pomme de terre), *земна крушка* (← нем. Grundsbirne), хиспанизам *патат* и германизам *грудбир/грудбирн/кромпир/кромпир* у различитим адаптационим изразима од изворног Grundsbirne.

3.1.5. Будући да неологизација лексикона у анализираном периоду није била институционализована, временом је створена толика хетерогеност у систему да се веома често за један новоуведен појам нудио низ нових назива, од којих би се временом стабилизovalo једно или чак ниједно решење, нпр.:

Савремена лексема и година бележења у уџбеницима 18. и 19. века	Неустаљена лексема и година бележења (од 1783. до 1867) ⁸
телескоп (1824, 1851, 1864, ДЈ 1867)	зрителна труба (1783, 1801); пуштула (1801); увеличително стакло (1801); цев зрителна (1804); зрителна туба (1824); приближавајуће стакло (1824); привлачителна туба (ГХ 1844); дурбин (1850, 1864, ДЈ 1867), наочарна цев (1850); пуштула (1850); увеличавајуће стакло (1858); астрономски дурбин (ДЈ 1867); дурбин звездарнички (ДЈ 1867); звездочник (ДЈ 1867)

⁶ Лексема је, према РЈАЗУ потврђена само у *Српском рјечнику* (1818) В. Стефановића и код В. Врчевића у значењу ‘лењ човек’.

⁷ Услед непостојања историјског речника српског народног и књижевног језика од 12. до 18. века, тешко је поуздано утврдити да ли је нека лексема неологизам или део наслеђа, али будући да се лексеме *достојинство* и *разлика* не бележе у РЈАЗУ у наведеним значењима, велика је вероватноћа да представљају резултат семантичког варирања по моделу полисемије управо у време о којем је овде реч.

⁸ Грађа је преузета из Бјелаковић (2022).

Савремена форма	Посведочени називи за дати појам од 1783. до 1867.
ротација ('дневно кретање, обртање') – није посведочена у анализираном периоду	обрашченије околу осе/осе (1783; 1801); осообраштеније (1804, 1824); движеније околу своје осе (1801, 1804); движеније околу осе своје (1801); кругообраштеније околу осе своје (1801); јеждневно колвратно осообраштеније (1804); мах око своје осе (1804); оптицање околу средоточија (1824); окретање околу осе (1825); движеније око себе (1832); окрет околу осовине (1844); дневни окрет (1844), обртање око осовине (1851, 1864); обртање око своје осовине (ДЈ 1867); окретање околу осовине своје (АК 1867); окретање околу своје осовине (АК 1867);

3.2. АРХАИЗАЦИЈА. За разлику од процеса иновације, који су прилично јасни у овом периоду, анализа застаревања и губљења лексичких јединица из система веома је комплексна.

Да би се утврдио статус лексема које су посведочене у српским књижевним језицима 18. и прве половине 19. века, а нису заживеле у савременом лексичком систему, попут наведених, најпре је неопходно дефинисати минималне параметре које нека лексема треба да оствари да би се о њој говорило као о *устаљеној*, чиме би био остварен први услов и за каснију *архаизацију* јер је за оцењивање степена архаичности нужно водити рачуна о првобитној распрострањености дате лексема и њеном статусу у активном систему савременог језика... (Радовић Тешић 1982: 257–258; подвукла И. Б.). Ако обратимо пажњу на примере наведене у претходне две табеле, извесно је да ниједна од форми која се није сачувала у систему не задовољава ове критеријуме, што имплицира закључак да о њима не можемо говорити као о архаизмима. Реч је, наиме, или о формама које се нису стабилизовале у савременом лексикону иако су извесно време живеле у 18. и 19. веку, или о писаним индивидуализмима за које је немогуће утврдити у којој су се мери усталили (нпр. колико су се употребљавале међу наставничком и ученичком популацијом којој су били намењени), чиме се отвара ново питање: Како се назива процес у којем се једна лексема појавила у систему неког аутора уџбеника, али није имала статус правог индивидуализма јер је вероватно живела извесно време и у идиолектима наставника и ученика који су се служили датим штивом током наставе и школовања, да би потом у потпуности нестала? У хрватској лексикологији уведен је термин *некротизам*, под којим се подразумева она лексичка јединица која је била карактеристична за појединог писца, али није никада постала активан сегмент општег лексичког фонда датог времена и касније (в. Бутковић 2008). Овде, међутим, није реч о кореспондентној ситуацији јер је непознато да ли је и у којој је мери дата форма била активна у систему. У

питању су неологизми чији животни век није био довољно дуг да би се усталили јер су веома брзо били потискивани и замењивани другим.

4. Закључак

Утврђивање основних праваца лексичког динамизма у српским књижевним језицима 18. и 19. века представља изузетно комплексно питање.

Прво, због недостатка потпуних историјских речника српског народног и књижевних језика ранијих епоха истраживач мора бити веома опрезан приликом квалификовања неке лексеме као неологизма.

Друго, резултати досадашњих истраживања указују на изразито непревrelu ситуацију, у којој интензивно лексичко принављање прати готово истовремено потискивање будући да се поједини неологизми нису уврежили у довољној мери, те постали прихваћени, стабилизовани и распрострањени у систему да би се о њима (макар у једном периоду) могло говорити као о устаљеним формама, а касније – након нестанка – као о архаизмима. Понекад би неке лексеме остајале у систему, али са измењеном семантичком вредношћу, те, у том смислу, можемо говорити о семантичкој архаизацији (нпр. /архитекта/ је најпре означавао 'зидара', /петарда/ 'јако експлозивно средство', и сл.).⁹

Конечно, када је реч о статусу славенизама, истраживања указују на то да они масовно бивају потиснути из система од 7. деценије 19. века, када њихов број бива сведен на минимум, а њихова употреба све више стилски обележена (в. Бјелаковић 2017; 2022; Мацановић 2018). У научној терминологији највећу проходност међу неологизмима добијали су интернационализми будући да је, након престанка организованог рада Друштва српске словесности на изради терминологије, иницијални пуризам уступио место поновном слободном богаћењу система, отворивши врата за све јачи прилив лексема страног порекла.

⁹ Аналогна ситуација посведочена је у истраживању позајмљеница у руском језику из 18. века (Н. Андријанова 2019), у којем је утврђено да се до данас веома често одвијао паралелан процес архаизације и иновације. Утврђено је, наиме, да способност лексичке јединице која живи у активном лексикону да припада различитим категоријама – и архаизмима и активним лексемама – настаје због семантичких измена дате лексичке јединице, односно корелације застарелог и новог значења. Ове измене обично подразумевају следеће процесе: 1. семантички развој неологизма; 2. трансформацију примарне семантичке вредности; 3. редукцију семантичког потенцијала дате лексеме, праћену процесом архаизације.

ЛИТЕРАТУРА

- Андријанова и др. 2019:** N. S. Andrianova, O. F. Ostroumova i dr. Diachronic Semantic Changes of French Borrowed Vocabulary in the Russian Language. *Journal of Research in Applied Linguistic*, 10, 809–816.
- Беруто 2010:** G. Berruto, Identifying dimensions of linguistic variation in a language space, *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 1: Theories and Methods*, Ed. Peter Auer and Jürgen Erich Schmidt, Berlin–New York: De Gruyter Mouton, 226–240.
- БЕС 1998:** *Большой энциклопедический словарь. Языкознание.* В. Н. Ярцева (гл. ред.). Москва: Научное издательство Большая российская энциклопедия.
- Бјелаковић 2017:** И. Бјелаковић, *Терминологија код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и картографија)*, Нови Сад: Два пера.
- Бјелаковић 2022:** И. Бјелаковић, *Терминологија код Срба у 18. и 19. веку (астрономија)*, Нови Сад: Матица српска.
- Борисова 2012:** О. Г. Борисова, Архаизација и неологизација лексики и фразеологије кубанских говорова: статика и динамика системе. *Вестник Челябинского государственного университета*, 20 (274), *Филологија, Искусствоведение*, Вып. 67, 31–33.
- Бутковић 2008:** Lj. Butković, Metodički model obradbe vremenske raslojenosti leksika, *Život i škola*, 56/19, 105–110.
- Вулић 1809:** *Естествословје въ ползу најпаче юности [...]*, преведенно Івакімомъ Вуичемъ, Въ Будинѣ градѣ.
- Драгићевић 2018а:** Р. Драгићевић, *Српска лексика у прошлости и данас*, Нови Сад: Матица српска.
- Драгићевић 2018б:** Р. Драгићевић, Семантичка деривација, *Српски језик*, XXIII, 169–177.
- Живковић 1994:** Д. Живковић, *Европски оквири српске књижевности*, Београд: Просвета.
- Зализњак 2001:** А. А. Зализњак, Семантичка деривација в синхронии и диахронии: Проект каталога семантичких преходова, *Вопросы языкознания*, 2, 13–25.
- Иванић 2018:** Д. Иванић, Функција књижевног дјела у препородном добу српске културе, *Српска славистика, колективан монографија*, Том 2, Књижевност, култура, фолклор, питања славистике, Београд, 139–146.
- Капетановић 2005:** А. Капетановић, Historizmi i semantičke promjene, *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 153–163.
- Мацановић 2018:** А. Мацановић, *Српска језикословна терминологија у 19. веку*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Милановић 2013:** А. Милановић, *Језик весма полезан*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Михајловић 1972:** В. Михајловић, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*, I, Нови Сад, 1972.

- Михаловић 1974:** В. Михајловић, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*, II, Нови Сад, 1974.
- Павић 1983:** М. Павић, *Рађање нове српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Павић 1985:** М. Павић, *Историја, стил и стил*, Нови Сад: Матица српска.
- Павић 1991:** М. Павић, *Историја српске књижевности*, 3, *Класицизам*, Београд: Научна књига.
- РА 2006:** *Речник архаизама: (или речи изобичајене у српском језику)*. Симо Ц. Ћирковић. Београд: Народна књига – Алфа.
- Радовић-Тешић 1982:** М. Радовић-Тешић, Архаизми и њихова обрада у Речнику САНУ, *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 257–262.
- РЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, JAZU, I–XXIII, 1880–1976, Zagreb.
- Симеон 1969:** R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska, I–II.
- Стефановић 2009:** М. Стефановић, *Лексикон српског просветитељства*, Београд: Службени гласник.
- Стефановић 2010а:** М. Стефановић, *Доситеј Обрадовић*, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, Књига 15, Нови Сад: Матица српска.
- Стефановић 2010б:** М. Стефановић (прир.), Појам културе у српском просветитељству, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/2, 197–204.
- Стефановић 2016:** М. Стефановић, Језик као образац националне културе, *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2015*, 120–125.
- СТИЈОВИЋ 2014:** Р. Стијовић, О архаизмима у савременим српским речницима, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 62/2, 405–412.
- ШипКА 1998:** D. Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad: Matica srpska.

Isidora Bjelaković

LEXICAL DYNAMIC IN SERBIAN LITERARY LANGUAGES OF THE
18TH AND 19TH CENTURIES

Summary

It is known that the end of the 18th century and the first half of the 19th century in the Serbian cultural space were marked by intensive social and civilizational progress, especially in those areas where the strong influence of Western European culture was felt. The aforementioned progress was reflected, quite expectedly, on the lexicon of Serbian literary languages. Since this process was not institutionalized and had the character of being unsystematic and individual, neologization was followed by an almost parallel suppression from the system because some neologisms remain at the level of individualisms or hapaxes and are eventually replaced by other forms. Bearing the above in mind, this paper reviews the most common innovative procedures in the lexicon of Serbian literary languages of the 18th and 19th centuries (calquing, borrowing, derivation, semantic derivation). Special attention is paid to the influence of the culturally dominant languages of that era – German, Latin and Russian,

as well as to the degree of stability of the offered solutions in later times, in order to observe the basic directions of lexical dynamism among neologisms in the Serbian literary languages of the 18th and 19th centuries.

The results of the research indicate a highly unstable situation, in which intense lexical renewal was followed by almost simultaneous suppression from the same system, since certain neologisms did not become accepted, stabilized and spread in the system to be considered as established forms, and later – after the disappearance – as archaisms.

Keywords: lexical dynamism, innovation, archaization, Serbian literary language, 19th century.